

На думку дослідника І. Чорновола поляки старанно сприяли формуванню враження про Сейм як про установу передовсім галицьку, польсько-українську. Особливо у цьому був зацікавлений Відень: символічно, що цісар завжди призначав заступником маршалка лише українця [7, с. 46].

У липні 1914 року австрійський імператор Франц-Йосип I санкціонував новий виборчий закон, розпустив Галицький сейм і призначив нові вибори на жовтень 1914 року. Це мало стати початком політичної автономії українців в Галичині, якої прагнули українські політичні сили в Австро-Угорщині. Проте у зв'язку з початком Першої світової війни закон про вибори до галицького сейму 1914 р. чинності не набув.

В цілому розширення виборчого права, значна активізація національних рухів сприяла формуванню наприкінці XIX – початку XX століття українського громадянського суспільства в Галичині, яке не тільки повністю зберегло свою структуру в умовах Другої Речі Посполитої, але й розвивалося попри несприятливу політику польської влади.

Список використаних джерел

1. Діло. – 1907. – 3 червня. – Ч.113.
2. Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців 1848–1914 рр. [Текст] / К. Левицький. – Львів: Накладом власним з друкарні о. Василян у Жовкві, 1926. – 736 с.
3. Макаруч С. Громадсько-політичний центр західноукраїнського краю [Текст] / С. Макаруч // Львів. Історичні нариси. – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 1996. – С.267–290.
4. Мороз В. Україна в XX столітті / В. Мороз. – Тернопіль, 1992.
5. Мудрий М. Українсько-польські відносини в Галичині у 1867–1890 роках: політичний аспект: автореф. дис. канд. іст. наук [Текст] / М. Мудрий. – Львів: ЛДУ ім. – 27 с.
6. Плекан Ю. Польсько-українські взаємини на початку XX століття у Галичині [Текст] / Ю. Плекан // Питання історії України: Збірник наук. статей кафедри історії України Чернівецького нац. ун-ту імені Юрія Федьковича. – Чернівці: «Зелена Буковина», 2006. – Т.9. – С.94–99.
7. Чорновол І. Українська фракція Галицького крайового сейму 1861–1901 рр. (нарис з історії українського парламентаризму) [Текст] / І. Чорновол. – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2002. – 288 с.
8. Чорновол І. Польсько-українська угода 1890–1894 рр. [Текст] / І. Чорновол. – Львів: Львівська академія мистецтв, 2002. – 247 с.
9. Сухий О. Галичина: між Сходом і Заходом: Нариси історії XIX – початку XX ст. [Текст] / О. Сухий. – Львів: Львівський національний університет ім. І. Франка; Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 1999. – 226 с.
10. Zakład Narodowy im. Ossolińskich we Wrocławiu: Papiery Polanowskich: sygn.: 7921/II.
11. Siwicki M. Dzieje konfliktów polsko-ukraińskich [Текст] / M. Siwicki. – Warszawa, 1992.
12. Jastrzębski S. Zarys historii wzajemnych stosunków polsko-ukraińskie od czasów najdawniejszych do współczesności (X – XXI w.) [Текст]. – Katowice, 2011.

References

1. Dilo. – 1907. – 3 chervnja. – Ch.113.
2. Levyc'kyj K. Istorija politychnoi' dumky galyc'kyh ukrai'nciv 1848–1914 rr. [Текст] / K. Levyc'kyj. – L'viv: Nakladom vlasnym z drukarni o. Vasylian u Zhovkvi, 1926. – 736 s.
3. Makarchuk S. Gromads'ko-politychnyj centr zahidnoukrai'ns'kogo kraju [Текст] / S. Makarchuk // L'viv. Istorychni narisy. – L'viv: Instytut ukrai'noznavstva im. I. Kryp'jakevycha NAN Ukrai'ny, 1996. – S.267–290.
4. Moroz V. Ukrai'na v XX stolitti / V. Moroz. – Ternopil', 1992.
5. Mudryj M. Ukrai'ns'ko-pol's'ki vidnosyny v Galychyni u 1867–1890 rokah: politychnyj aspekt: avtoref. dys. kand. ist. nauk [Текст] / M. Mudryj. – L'viv: LDU im. – 27 s.
6. Plekan Ju. Pol's'ko-ukrai'ns'ki vzajemny na pochatku XX stolittja u Galychyni [Текст] / Ju. Plekan // Pytannja istorii' Ukrai'ny: Zbirnyk nauk. statej kafedry istorii' Ukrai'ny Chernivec'kogo nac. un-tu

imeni Jurija Fed'kovycha. – Chernivci: «Zelena Bukovyna», 2006. – Т.9. – С.94–99.

7. Chornovol I. Ukrai'ns'ka frakcija Galyc'kogo krajovogo sejmu 1861–1901 rr. (narys z istorii' ukrai'ns'kogo parlamentaryzmu) [Текст] / I. Chornovol. – L'viv: Instytut ukrai'noznavstva im. I. Kryp'jakevycha NAN Ukrai'ny, 2002. – 288 s.

8. Chornovol I. Pol's'ko-ukrai'ns'ka ugoda 1890–1894 rr. [Текст] / I. Chornovol. – L'viv: L'viv's'ka akademija mystectv, 2002. – 247 s.

9. Suhyj O. Galychyna: mizh Shodom i Zahodom: Narysy istorii' XIX – pochatku XX st. [Текст] / O. Suhyj. – L'viv: L'viv's'kyj nacional'nyj universytet im. I. Franka; Instytut ukrai'noznavstva im. I. Kryp'jakevycha NAN Ukrai'ny, 1999. – 226 s.

10. Zakład Narodowy im. Ossolińskich we Wrocławiu: Papiery Polanowskich: sygn.: 7921/II.

11. Siwicki M. Dzieje konfliktów polsko-ukraińskich [Текст] / M. Siwicki. – Warszawa, 1992.

12. Jastrzębski S. Zarys historii wzajemnych stosunków polsko-ukraińskie od czasów najdawniejszych do współczesności (X – XXI w.) [Текст]. – Katowice, 2011.

Sheremeta O. M., candidate of historic sciences, associate professor of the department of philosophy and Ukrainian studies, Odeska National Academy of Telecommunication of O. Popov (Ukraine, Odesa), Sheremeta.oksana14@gmail.com

Ukrainian–Polish relations in Galicia and policies of the Austrian government late XIX – early XX century

The article analyzes the political situation in Galicia late XIX – early XX century. The author considered policy of the Austrian government in the Ukrainian–Polish confrontation. The factors which determined this politic and its impact on the development of Ukrainian national movement in Galicia are determined.

Keywords: parliament, curial system, electoral abuse, Galicia, Austrian Empire, public policy.

Шеремета О. М., кандидат исторических наук, доцент кафедры философии и краеведения, Одесская национальная академия связи им. О. С. Попова (Украина, Одесса), Sheremeta.oksana14@gmail.com

Українсько-польські відносини в Галичині та політика австрійського уряду кінця XIX – поч. XX в.

Анализується політичне положення в Галичині в кінці XIX – початку XX в. Автором розглядається політика австрійського уряду в українсько-польській протистоянні. Визначено фактори, які впливали на формування цієї політики та її вплив на розвиток українського національного руху в Галичині.

Ключеві слова: парламент, куріальна система, виборчі порушення, Галичина, Австрійська імперія, державна політика.

* * *

УДК 94(47+57)«1955/1985»:32

Бадер А. В.,
кандидат історичних наук, доцент кафедри
політології та правознавства, ДЗ «Луганський
національний університет імені Тараса Шевченка»
(Україна, Старобільськ), bader@meta.ua

МІСЦЕ ТА РОЛЬ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В ПОЛІТИЧНІЙ СИСТЕМІ СРСР У СЕРЕДИНІ 1950–Х – СЕРЕДИНІ 1980–Х РР. (НА МАТЕРІАЛАХ ДОНБАСУ)

Досліджено місце, яке займала студентська молодь в політичній системі Радянського Союзу. Встановлено, що студентство активно долучалося до пропаганди існуючого режиму. Виокремлено основні види громадсько-політичної активності та продемонстровано негативне ставлення більшості з майбутніх спеціалістів до участі в них. Розкрито причини, що спонукали партійні та комсомольські структури залучати студентів до пропагандистської роботи. Виявлено, що політична активність студентської молоді була високою, однак реальної можливості впливати на прийняття державницьких рішень у цієї соціальної групи не було.

Ключові слова: політична система Радянського Союзу, студентська молодь, пропагандистська робота.

У зв'язку з розпочатою десталінізацією та частковою лібералізацією суспільно-політичного життя після 1953 р., політична система СРСР почала трансформуватись. Цей

процес охопив практично всі елементи тоталітарного режиму: послаблюється особиста влада голови держави та ідеологічний контроль над населенням, відбувається відмова від практики застосування масового терору, скорочується репресивний апарат тощо [1, с. 92, 95, 97]. Відхід від ідеологічного контролю над суспільством означав необхідність розгортання й удосконалення агітаційної роботи серед громадян. За сприяння компартії та комсомолу значну роль у політичному вихованні населення починає відігравати студентська молодь. Адже саме ця соціальна група мала необхідний інтелектуальний рівень, підпадала під значний ідеологічний вплив під час навчання та головне – студентську молодь досить просто було організувати та залучити до пропагандистської роботи.

Проблеми, пов'язані з роллю студентської молоді у політичній системі Радянського Союзу здебільшого вивчалися в контексті історії вищих навчальних закладів та як аспект при дослідженні молоді СРСР в цілому. Зокрема, це роботи О. Сергійчук «Вища школа України в умовах лібералізації суспільного життя в 1953–1964 рр.» [2], В. Бовкуна «Образ жизни советской молодёжи: тенденции, проблемы, перспективы» [1], Г. Науменка «Молодежь социалистического города: быт, традиции, обычаи» [3]. Цікаву інформацію можна знайти у виданні мемуарного типу «Воспоминания выпускников Луганского машиностроительного института 1960–1975 годов» [4] та в фундаментальній роботі радянських авторів «Вища школа Української РСР (1917–1967)» [5].

У статті ми ставимо завдання виявити місце студентської молоді у політичній системі СРСР, її роль у підтримці політичного режиму, бажання та можливості у представників цієї соціальної групи впливати на прийняття державних рішень.

Одним із проявів активності соціальної групи та провідним засобом впливу на політичні процеси є участь її представників у політичних, громадських, профспілкових об'єднаннях. Проте в межах тоталітарного режиму Радянського Союзу цей принцип суттєво викривився. По-перше, в країні не існувало політичного та ідеологічного плюралізму; по-друге, політична активність носила дозвільний характер; по-третє, залучення окремих соціальних груп до суспільних організацій мало обов'язковий, примусовий характер. Так, переважна більшість студентської молоді була членами ленінського комсомолу (у другій половині 1950–х – 1960–х рр. – 75%, в 1970–х – 95%, наприкінці 1970–х – у першій половині 1980–х рр. – 97%). Разом з тим, значна частина студентів формально ставилася до участі в роботі цієї організації [5, с. 344; 6, арк. 1, 10; 7, арк. 12; 8, арк. 87; 9, с. 46; 10, арк. 1, 2, 4, 8, 9; 11, арк. 2, 8; 12, арк. 2].

Однак, у масовому залученні студентів до комсомолу була своя логіка, оскільки це надавало політичній еліті необхідні важелі впливу на молодь. Так, XV з'їзд ВЛКСМ (травень 1966 р.) і XX ЛКСМУ (квітень 1966 р.) висунули провідним завданням постійне виконання членами первинних організації конкретних доручень. Офіційно поставлені на з'їздах завдання було виконано майже стовідсотково: у 1970–1980–х рр. 90–95% студентів, членів комсомолу, було залучено до такої діяльності. Хоча доручення старшокурсників зазвичай мали формальний характер, студентам I – III курсів доводилось проводити політзаняття в групах, керувати гуртками політичної

освіти на підприємствах, брати участь у агітаційно-масовій, науково-атеїстичній, культурно-масовій та спортивній роботі [8, арк. 87; 13, арк. 58; 5, с. 346; 14, арк. 1, 2, 3; 7, арк. 13; 15, арк. 19; 16, арк. 15; 17, арк. 7, 8, 9; 18, арк. 49].

За дорученням комсомолу майбутні фахівці брали участь у політичних кампаніях, які проводили в СРСР. Студенти залучались до формування політичної свідомості громадян у межах агітаційної роботи під час виборів до рад. У 1950–х рр. вони вели роз'яснювальну роботу та збирали підписи під зверненням до Всесвітньої Ради Миру про укладення Пакту про заборону застосування ядерної зброї, брали участь у мітингах протесту проти застосування США бактеріологічної зброї в Кореї. У 1970–х рр. студентів залучали до суботників і мітингів на підтримку демократичних перетворень у Чилі, у 1980–х – проти збільшення ракетного потенціалу США тощо [5, с. 93; 14, арк. 3; 19, арк. 58, 62].

Впливовими організаціями у політичній системі вважаються профспілки. Формально, кожен майбутній спеціаліст був членом профспілки, проте, лише ті учні вищої школи, які керували студентськими профкомами різних рівнів, відігравали помітну роль у діяльності цих громадських об'єднань. Слід додати, що студентські профспілки Радянського Союзу не можна вважати організаціями, що відстоювали інтереси студентів на державному рівні, вони працювали спільно з комсомолом, дублювали ряд його функцій та по суті підпорядковувалися комітетами КПРС й адміністрації ВНЗ [4, с. 38, 60, 64, 99, 100, 101, 126; 20, арк. 10; 9, с. 46].

Роль студентської молоді у політичній системі СРСР також проявлялась через участь представників цієї соціальної групи у проведенні лекційної пропаганди. Необхідні знання та навички для зазначеного виду агітаційної роботи студенти отримували на спеціальних курсах лекторів. Протягом академічного року майбутні фахівці читали лекції для населення міст, де знаходилися навчальні заклади, виступали перед студентською аудиторією, у робітничих гуртожитках, ПТУ, школах, під час виробничої практики на підприємствах [5, с. 345; 13, арк. 36; 7, арк. 13; 15, арк. 17, 19; 21, арк. 18, 19; 19, арк. 54; 8, арк. 19, 82; 16, арк. 15, 28; 6, арк. 4; 4, с. 98; 17, арк. 9; 9, с. 51].

Загалом значну частину агітаторів товариства «Знання», що безпосередньо організовувало лекційну пропаганду й керувало нею, становили саме студенти [22, арк. 69]. Матеріал, за яким майбутні спеціалісти читали лекції, підлягав цензурі. Кожен студент протягом навчання був зобов'язаний написати реферат за темами, запропонованими кафедрами суспільних наук. Ці реферати ставали основою лекцій учнів вищої школи [23, арк. 5; 19, арк. 54; 15, арк. 19; 21, арк. 19; 5, с. 345].

Сільське населення менше, ніж міське, зазнавало ідеологічного впливу. На селі постійно не вистачало кадрів пропагандистів і культурних закладів, комсомольські організації та товариство «Знання» сприяли масовому залученню учнів вищої школи до лекційної роботи на селі. Пропаганду вели під час традиційної сільськогосподарської роботи студентів зі збирання врожаю. У канікулярну відпустку організовували читання лекцій та доповідей за путівками комітетів комсомолу України. Існували навіть спеціальні агітбригади для пропагандистської роботи серед сільського населення [15, арк. 19; 18, арк. 49; 21, арк. 20; 19, арк. 61].

З кінця 1960-х рр. лекційна пропаганда за участю майбутніх фахівців посилюється. У цей період обласні комітети комсомолу почали організовувати студентські агітпоходи та з кожним роком збільшувати відсоток учнів вищої школи, зобов'язаних брати в них участь. Починаючи з п'ятого походу близько 90% студентів (у деяких навчальних закладах навіть 100%), які навчалися на денному відділенні, було залучено до участі в них [15, арк. 18; 6, арк. 18, 19, 21; 20, арк. 10; 23, арк. 5; 10, арк. 1, 2, 3, 4, 8, 9, 10; 12, арк. 2; 11, арк. 2, 3]. Крім того, до навчальних планів усіх спеціальностей було введено суспільно-політичну практику, що передбачала читання студентами лекцій перед різними аудиторіями [9, с. 51; 8, арк. 13, 82; 16, арк. 28].

На нашу думку, масово залучати студентів до лекційної пропаганди почали у зв'язку із загостренням наприкінці 1960 – на початку 1970-х рр. протиріч між ідеологічними гаслами та реальним життям у СРСР. У Конституції 1936 р. було проголошено перемогу соціалізму в Радянському Союзі, проте майже за сорок років наступної стадії – комунізму – радянське суспільство так і не досягло. На XXII з'їзді КПРС (1961 р.) було поставлено завдання перевищити в 1970-х рр. США за виробництвом продукції на душу населення та побудувати за двадцять років матеріально-технічну базу комунізму. Час спливав, а прогнози не виправдовувалися. Ідеологічну проблему намагалися вирішити за рахунок появи ще однієї стадії на шляху до комунізму – розвиненого соціалізму.

Складне пояснення виникнення ще одного історичного етапу необхідно було швидко та кваліфіковано донести населенню СРСР. Саме тому наприкінці 1960-х – на початку 1970-х рр. кожен студент був зобов'язаний стати членом комсомолу та брати участь у роботі організації, основне завдання якої полягало в ідеологічному впливі на громадян. Перші студентські агітпоходи було присвячено підготовці, а потім – результатам XXIV з'їзду КПРС (1971 р.), на якому Л. І. Брежнев оприлюднив тезу про перехід до розвиненого соціалізму, а в подальшому або роз'ясненню рішень наступних з'їздів КПРС, або радянським ювілеям [15, арк. 17, 18; 21, арк. 18, 19; 8, арк. 14, 82; 6, арк. 17; 20, арк. 10; 10, арк. 3].

Постійний кадровий голод у СРСР штовхає політичну еліту перекласти на суспільство в цілому та студентство зокрема частину функцій характерних для правоохоронних органів, що є невід'ємним елементом державного механізму. Так, після прийнятої в 1959 р. постанови ЦК КПРС та Ради Міністрів СРСР «Про участь трудящих в охороні громадського порядку», студентську молодь почали активно залучати до діяльності груп для боротьби з крадіями та спекулянтами, участі в добровільних народних дружинах (ДНД). У ВНЗ організовували власні загони, що проводили рейди по так званих об'єктах особливої уваги: парках, клубах, танцювальних майданчиках, торговельних точках, подвір'ях [24, арк. 44; 25, арк. 102; 6, арк. 7]. Наприклад, у 1972 р. оперативний загін Комунарського гірничо-металургійного інституту затримав 400 порушників громадського порядку, спекулянтів, крадіїв народної власності та тих, хто зловживав спиртними напоями [26, арк. 68].

Впливовим елементом політичної системи є засоби масової інформації, оскільки вони відіграють провідну роль у формуванні політичної свідомості та політичної культури суспільства. Однак, ЗМІ в тоталітарному

режимі Радянського Союзу виконували функцію носія радянської ідеології. Приклади з життя студентської молоді використовувались у радянських ЗМІ з метою ідеологічного впливу на студентство та молодь в цілому. Керівництво ВНЗ дбало про те, щоб студенти мали до них безпосередній регулярний доступ. Майже всі гуртожитки були радіофіковані, до їхніх червоних кутків надходило багато періодики, було організовано колективний перегляд телепередач. Важливі явища в політичному, соціально-економічному розвитку країни відразу оприлюднювали в ЗМІ під «потрібним» владі кутом зору. Події з життя студентів висвітлювали обласні газети, радіо та телебачення [27, арк. 113; 28, арк. 7; 13, арк. 3; 17, арк. 7].

На студентському прикладі владні структури намагалися формувати в молоді необхідні якості політичної культури. Провідне місце у молодіжних виданнях регіону займали статті, присвячені здобуткам майбутніх фахівців. Наприклад, у газеті «Молодогвардієць», що виходила в Луганській області, постійно публікували виступи викладачів і студентів. У цій газеті було надруковано статтю студентки Луганського медичного інституту Л. Черкашеної «Про шляхи підвищення успішності навчання та суспільної активності майбутніх спеціалістів», виступ студента Комунарського гірничо-металургійного інституту І. Бережного про посвячення в студенти та майбутню професію. Існувала рубрика «Ленінський огляд вищих навчальних закладів Луганщини». Редакція приділяла значну увагу естетичному вихованню молоді, на цю тему публікували такі матеріали, як «Увійди до світу прекрасного», «Чи любите ви Вагнера?» тощо. На сторінках газети розміщували виступи вчених – ректора Луганського медичного інституту професора І. Чайковської, професорів інших навчальних закладів області [29, арк. 2].

У газетах «Соціалістичний Донбас» та «Комсомолец Донбасу», що виходили в Донецькій області, висвітлювали урочисті події, що відбувалися в навчальних закладах Донеччини, результати олімпіади «Студент та науково-технічний прогрес», життя студентів у спортивно-оздоровчих таборах, постійно друкували вірші майбутніх спеціалістів, зокрема Л. Бірюкова, А. Кондратюка, Г. Цапенко, Д. Стахорського, Є. Вішмана, С. Когана та інших [30, с. 32; 31, с. 94; 28, арк. 7; 24, арк. 4]. Загалом молодіжні редакції обласних газет, радіо й телебачення пропагували досягнення радянського народу, систематично висвітлювали роботу та життя студентів у будівельних загонах, підготовку до всесвітніх фестивалів молоді та студентства, досвід комсомольських організацій і молодих передовиків у проведенні соціалістичного змагання [21, арк. 50, 51, 63, 64; 32, арк. 89; 33, арк. 47].

Разом з тим, у документах обкомів компартії України постійно трапляється інформація, що студенти не полюбляють читати газети, слухати радіо й тому погано орієнтуються в міжнародній ситуації та в політичних подіях у СРСР. Змусити студентів користуватися ЗМІ адміністративними методами було практично неможливо. Тому вагому роль у формуванні світогляду майбутніх спеціалістів відіграла преса, яку видавали в самих ВНЗ. Така періодика була більш цікавою студентам, оскільки ідеологічне виховання в ній здійснювали на прикладі життя власного інституту, діяльності товаришів по навчанню [24, арк. 13; 32, арк. 89; 4, с. 7, 64].

На стінах корпусів і гуртожитків обов'язково вившували саморобні газети, нерідко в інститутах існували власні видання. Так, у Донецькому політехнічному інституті друкували газету «Радянський студент», у Донецькому університеті – «Університетські вісті», у Ждановському металургійному інституті – «Знання – сила», у Луганському педагогічному інституті – «Трибуна студента», у Луганському машинобудівному інституті – «Інженерні кадри». Комсомольські комітети кожного навчального закладу мали сектор друку, який здійснював контролем за періодикою та займався її поширенням [27, арк. 113; 31, с. 94; 30, с. 65; 24, арк. 13, 15, 38; 4, с. 7].

Особливої активності залучення студентів до формування політичної свідомості у радянських громадян набувала під час проведення «революційних» свят, відзначення важливих дат та ювілеїв, підготовки до всесвітніх фестивалів молоді та студентства. У такий період життя учнів вищої школи докорінно змінювалося. Навчання, спілкування з товаришами, відпочинок відходили на другий план, до того ж, зазвичай, не за бажанням самих майбутніх фахівців. Напередодні й під час урочистостей студенти випускали факультетські стіннівки, брали участь у мітингах, лекціях, бесідах і вечорах–зустрічах з ветеранами громадянської та Великої Вітчизняної війн, передовиками й новаторами виробництва, конкурсах політичної пісні та плакату тощо [24, арк. 38; 13, арк. 3, 4].

Ілюструє активізацію агітаційної роботи святкування 100–річчя від дня народження В. І. Леніна. Протягом 1969–1970 рр. в усіх ВНЗ відбулися конференції, присвячені ленінському ювілею, бесіди, лекції, доповіді. Було проведено фестивалі фільмів про життя й діяльність В. І. Леніна, влаштовано прослуховування записів його промов. Організували ленінські заліки, групи–переможці яких нагороджували екскурсією по місцях, де жив, працював і переховувався від царського уряду В. І. Ленін [22, арк. 68, 69; 13, арк. 3, 4, 33, 34; 34, арк. 11]. Секція альпінізму Луганського машинобудівного інституту за підтримки комітету комсомолу на честь 100–річчя від дня народження В. І. Леніна здійснила похід у гори Паміро–Алтаю з установленням бюсту В. І. Леніна на вершині Ранських гір – Чимтаргу (5495 м.) [35, арк. 21].

Отже, студентство відіграло провідну роль у підтримці радянської політичної системи тоталітарного типу. Відкритим залишається питання, чи були в студентському середовищі молоді люди, які виявляли незгоду та намагались реально вплинути на політичний режим Радянського Союзу. У монографії В. Барана «Україна: новітня історія (1945–1991 рр.)» зазначено, що, за підрахунками М. Прокопа, у публікаціях самвидаву та інших джерелах називали 530 осіб, які так чи так були причетні до руху дисидентів України, з яких лише 49 осіб (9%) були студентами. Крім того, до дисидентів, які мешкали на Донеччині, відносили лише десятьох осіб, а на Луганщині – взагалі одну особу [1, с. 312, 313]. Тобто, відомих владі або однокурсникам радикально налаштованих проти радянської ідеології осіб у студентському середовищі Донбасу фактично не було. Імовірно, що навіть якщо хтось із студентів і мав сумніви щодо правильності політики комуністичної партії, вони не висловлювали своїх думок прилюдно.

Підтверджують зазначень вище припущення і спогади випускників вишів Донбасу. Так, випускник

Луганського педагогічного інституту 1960 р. Ю. Анпілогов зазначає, що студенти вірили партії, випускник Луганського машинобудівного інституту 1968 р. Г. Нечаєв говорить: «Усі ми були виховані піонерією, комсомолом, тому вважали, що все правильно, ми відчували, що промисловість розвивається, рівень життя з кожним днем покращується, тому політичні питання відходили на другий план». В. Семистяга (випускник Луганського педагогічного інституту 1971 р.) згадує: «... Ми не розуміли, що наше суспільство заідеологізоване, політичну агітацію сприймали за чисту монету». Випускниця цього ж ВНЗ 1980 р. О. Борисова наголошує на тому, що «нікому з нашого покоління на сході України і в голову не могло прийти поставити питання про розвал СРСР; тут ніколи не було українського дисидентства, ніхто не ставив питання про відокремлення України від СРСР». Навіть випадки прослуховування заборонених закордонних радіопередач не завжди приносили розлад у свідомість студентів. Так, випускник Комунарського гірничо–металургійного інституту 1984 р. В. Папін згадує: «Лише один раз в студентські роки слухав «голос Америки», був дуже невдоволений, ллють бруд на СРСР, а навіч бачиш зовсім інше – гідний рівень життя основної маси населення» [36, с. 98].

Незначна кількість студентів, переконання яких усе ж відрізнялися від суспільних настроїв основної маси майбутніх спеціалістів, виявляла це в негативному ставленні не до ідеології, а до моральних цінностей, нав'язуваних компартією [25, арк. 256]. У другій половині 1950–1960-х рр. протест знайшов свій прояв у копіюванні окремих студентами зовнішнього вигляду західної молоді, звісно так, як вони могли це бачити через «залізну завісу» (Додаток А). Феномен «стиляг», по суті, був продиктований звичайним для людини бажанням – виокремитися із сірої маси радянських громадян, однак комітети комсомолу визначали цю субкультуру не інакше як «заразу» і постійно намагалися посилити заходи боротьби з нею [24, арк. 12].

У 1970–1980-х рр. протест проти нав'язування цінностей виявлявся більш радикально – у так званій «морально–побутовій розпусті», «аполітизмі», «міщанстві», «релігійності», «баптизмі», прояви яких періодично фіксували майже в усіх навчальних закладах [22, арк. 69; 27, арк. 81; 37, арк. 3, 4; 11, арк. 8; 6, арк. 8]. Наприклад, на думку членів Донецького обкому комсомолу, відрив окремої частини студентів від колективу призводив до пошуку ними сумнівних захоплень, наслідком чого нерідко було моральне падіння та неповага до радянських духовних цінностей [28, арк. 5, 29].

Відповідною була реакція керівництва ВНЗ. Якщо «стиляг» намагалися перевиховувати шляхом публічного засудження на комсомольських і профспілкових зборах, висміювання в ЗМІ, то студентів, які виявляли протест у 1970–1980 рр., просто виключали з навчальних закладів [25, арк. 256; 28, арк. 30]. Сприяла цьому й загальнодержавна політика СРСР – якщо в другій половині 1950–1960-х рр. компартійна номенклатура більш–менш лояльно ставилася до плюралізму в поглядах громадян, то в 1970-х – першій половині 1980-х рр. вона жорсткими методами боролася з опозиційними проявами.

Перехід до курсу «неосталінізму» наприкінці 1960-х – на початку 1970-х рр. сприяв формуванню в частини студентів протиприродного роздвоєння думок на зразок

тих, що існували в основній масі населення СРСР у 1930–х рр. Особистісні переконання цієї групи майбутніх спеціалістів склалися з офіційних установ і того, про що насправді думала молодь. Наприклад, випускник Комунарського гірничо-металургійного інституту 1982 р. С. Бутко згадує, що під час навчання був членом КПРС, підтримував політику СРСР, вірив в ідею, проте «в душі був з Богом», що докорінно суперечило радянській ідеології. Загалом частина студентів більш прискіпливо аналізувала зовнішню та внутрішню політику Радянського Союзу, дехто слухав радіопередачі з Америки та Західної Європи, мав релігійні переконання. Однак це не афішували, оскільки разом із згортанням політики лібералізації посилювалися й методи контролю. В інститутах активніше почали працювати офіцери КДБ, які використовували розгалужену мережу інформаторів [36, с. 100].

Таким чином студентство відіграло значну роль у політичній системі Радянського Союзу, оскільки активно залучалось до пропаганди існуючого режиму. Абсолютна більшість майбутніх фахівців були членами комсомолу та профспілок, виконували різноманітні доручення цих організацій, масово брали участь у лекційній агітації серед населення. Однак, залучення до громадських об'єднань та агітаційна робота мала примусовий характер, лише незначна частина студентської молоді не сприймала її як примусову роботу, що відволікала від реальних справ. Отже, висока політична активність студентства зовсім не означало, що ця соціальна група мала реальні можливості відстоювати свої інтереси на державному рівні. Майбутні фахівці були, по суті, лише інструментом ідеологічного виховання громадян. На нашу думку, надалі цікавим є дослідити як масове залучення студентської молоді до пропагандистської роботи впливало на формування політичної культури випускників вищих навчальних закладів СРСР.

Список використаних джерел

1. Баран В. К. Україна: новітня історія (1945–1991 рр.) / Володимир Кіндратович Баран. – Л.: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2003. – 670 с.
2. Сергічук О. М. Вища школа України в умовах лібералізації суспільного життя 1953–1964 рр.: дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Сергічук Олена Миколаївна. – Переяслав-Хмельницький, 2002. – 229 с.
3. Науменко Г. Ф. Молодежь социалистического города: быт, традиции, обычаи / Г. Ф. Науменко. – К.: Наук. думка, 1979. – 155 с.
4. Воспоминания выпускников Луганского машиностроительного института 1960–1975 годов / Составитель Б. П. Румянцев. – Луганск: ТОВ «НВФ «СТЕК», 2003. – 160 с.
5. Вища школа Української РСР за 50 років (1917–1967 рр.): іст. очерк: в 2 ч. / відп. ред. В. І. Пітов. – К.: Вид-во Київ. ун-ту, 1968. – Ч.2: (1945–1967 рр.) / авт. Пономаренко Г. Я., Мрига В. В., Попов В. Н. та ін. – 1968. – 539 с.
6. Державний архів Луганської області (далі – ДАЛО). – Ф.Р.311. – Оп.12. – Спр.77.
7. Там само. – Оп.5. – Спр.15.
8. Там само. – Оп.10. – Спр.71.
9. О состоянии и мерах по дальнейшему совершенствованию народного образования в СССР. – М.: Политиздат, 1973. – 86 с.
10. ДАЛО. – Ф.Р.311. – Оп.10. – Спр.95.
11. Там само. – Оп.17. – Спр.103.
12. Там само. – Оп.16. – Спр.97.
13. Державний архів Донецької області (далі – ДАДО). – Ф.Р.326. – Оп.15. – Спр.1134.
14. ДАЛО. – Ф.Р.416. – Оп.2. – Спр.424.
15. Там само. – Ф.Р.311. – Оп.7. – Спр.11.
16. Там само. – Оп.10. – Спр.73.
17. Там само. – Оп.4. – Спр.7.
18. Там само. – Оп.12. – Спр.8.
19. Там само. – Оп.9. – Спр.38.
20. Там само. – Оп.15. – Спр.36.
21. Там само. – Оп.9. – Спр.17.
22. Там само. – Ф.Р.179. – Оп.12. – Спр.50.
23. ДАДО. – Ф.Р.424. – Оп.26. – Спр.52.
24. Там само. – Оп.10. – Спр.36.
25. Там само. – Оп.10. – Спр.55.
26. ДАЛО. – Ф.Р.311. – Оп.12. – Спр.25.
27. ДАДО. – Ф.Р.326. – Оп.121. – Спр.182.
28. Там само. – Ф.Р.424. – Оп.15. – Спр.5.
29. ДАЛО. – Ф.Р.311. – Оп.4. – Спр.43.
30. Донецький національний університет / відп. ред. В. П. Шевченко. – Донецьк: Норд-Пресс, 2002. – 340 с.
31. Донецький національний технічний університет / відп. ред. О. А. Мінаєв. – Донецьк: Юго-Восток, 2011. – 326 с.
32. ДАЛО. – Ф.Р.311. – Оп.10. – Спр.74.
33. ДАДО. – Ф.Р.326. – Оп.11. – Спр.746.
34. Там само. – Ф.Р.6146. – Оп.1. – Спр.753.
35. ДАЛО. – Ф.Р.759. – Оп.2. – Спр.348.
36. Бадер А. В. Повсякденне життя студентства УРСР у середині 1950–х – середині 1980–х рр. (на матеріалах Донбасу): дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Бадер Антон Васильович. – Луганськ, 2013. – 258 с.
37. ДАЛО. – Ф.Р.311. – Оп.15. – Спр.99.

References

1. Baran V. K. *Ukrayina: novitnyia istoriya (1945–1991 rr.)* / Volodymyr Kindratovych Baran. – L.: In-t ukrayinoznavstva im. I. Kryp'yakevycha NAN Ukrainy, 2003. – 670 s.
2. Serhiychuk O. M. *Vyshcha shkola Ukrainy v umovakh liberalizatsiyi suspil'noho zhyttya 1953–1964 rr.: dys. ... kand. ist. nauk: 07.00.01* / Serhiychuk Olena Mykolayivna. – Pereyaslav-Khmel'nyts'kyi, 2002. – 229 s.
3. Naumenko G. F. *Molodeg socialisticheskogo goroda: but, tradicii, obuchai* / G. F. Naumenko. – K.: Nauk. dumka, 1979. – 155 s.
4. *Vospominaniya vpusknikov Luganskogo mashinostroitel'nogo institute 1960–1975 godov* / Sostavitel B. P. Rumjancev. – Lugansk: TOV «NVF «SREK», 2003. – 160 s.
5. *Vyshcha shkola Ukrainy'skoyi RSR za 50 rokov (1917–1967 rr.): ist. ocherk: v 2 ch.* / vidp. red. V. I. Pitov. – K.: Vyd-vo Kyviv. un-tu, 1968. – Ch.2: (1945–1967 rr.) / avt. Ponomarenko H. Ya., Mryha V. V., Popov V. N. ta in. – 1968. – 539 s.
6. *Derzhavnyj arhiv Lugans'koi' oblasti (dali – DALO)*. – F.R.311. – Op.12. – Spr.77.
7. *Tam samo*. – Op.5. – Spr.15.
8. *Tam samo*. – Op.10. – Spr.71.
9. *O sostojanii i merah po dalnejshemu sovershenstvovaniiu narodnogo obrazovaniya v SSSR*. – M.: Politisdat, 1973. – 86 s.
10. *DALO*. – F.R.311. – Op.10. – Spr.95.
11. *Tam samo*. – Op.17. – Spr.103.
12. *Tam samo*. – Op.16. – Spr.97.
13. *Derzhavnyj arhiv Donec'koi' oblasti (dali – DADO)*. – F.R.326. – Op.15. – Spr.1134.
14. *DALO*. – F.R.416. – Op.2. – Spr.424.
15. *Tam samo*. – F.R.311. – Op.7. – Spr.11.
16. *Tam samo*. – Op.10. – Spr.73.
17. *Tam samo*. – Op.4. – Spr.7.
18. *Tam samo*. – Op.12. – Spr.8.
19. *Tam samo*. – Op.9. – Spr.38.
20. *Tam samo*. – Op.15. – Spr.36.
21. *Tam samo*. – Op.9. – Spr.17.
22. *Tam samo*. – F.R.179. – Op.12. – Spr.50.
23. *DADO*. – F.R.424. – Op.26. – Spr.52.
24. *Tam samo*. – Op.10. – Spr.36.
25. *Tam samo*. – Op.10. – Spr.55.
26. *DALO*. – F.R.311. – Op.12. – Spr.25.
27. *DADO*. – F.R.326. – Op.121. – Spr.182.
28. *Tam samo*. – F.R.424. – Op.15. – Spr.5.
29. *DALO*. – F.R.311. – Op.4. – Spr.43.
30. *Donets'kyi natsional'nyy univertsytet* / vidp. red. V. P. Shevchenko. – Donets'k: Nord-Press, 2002. – 340 s.
31. *Donets'kyi natsional'nyy tekhnichnyy univertsytet* / vidp. red. O. A. Minayev. – Donets'k: Yugo-Vostok, 2011. – 326 s.
32. *DALO*. – F.R.311. – Op.10. – Spr.74.
33. *DADO*. – F.R.326. – Op.11. – Spr.746.
34. *Tam samo*. – F.R.6146. – Op.1. – Spr.753.

35. DALO. – F.R.759. – Op.2. – Spr.348.
 36. Bader A. V. Povsyakdenne zhyttya student•stva URSR u seredyini 1950–kh – seredyini 1980–kh rr. (na materialakh Donbasu): dys. ... kand. ist. nauk: 07.00.01 / Bader Anton Vasylyovych. – Luhans'k, 2013. – 258 s.
 37. DALO. – F.R.311. – Op.15. – Spr.99.

Bader A. V., the Candidate of Historical Science, Docent of the Politology and Science of Law Department GI «Luhansk Taras Shevchenko National University» (Ukraine, Starobelsk), bader@meta.ua

The place and role of students youth in the political system of USSA in the middle of 1950 – middle of 1980 (on Donbas materials)

The place of students' youth in the political system of the USSR is researched. It was found that the students are actively involved in the promotion of the existing regime. The basic types of political activity and demonstrated a negative attitude of the majority of future professionals to participate in them. The reasons that pushed the party and Komsomol structures to attract students to advocacy. It was revealed that the political activity of student youth was high, but the real opportunities to influence government decision-making in this social group was not.

Keywords: political system of Soviet Union, students' youth, propaganda work.

Бадер А. В., кандидат исторических наук, доцент кафедры политологии и правоведения, ГУ «Луганский национальной университет имени Тараса Шевченко» (Украина, Старобельск), bader@meta.ua

Место и роль студенческой молодежи в политической системе СССР в середине 1950–х – середине 1980–х гг. (на материалах Донбасса)

Исследовано место, которое занимала студенческая молодежь в политической системе Советского Союза. Установлено, что студенчество активно привлекалось к пропаганде существующего режима. Выделены основные виды общественно-политической активности и продемонстрировано негативное отношение у большинства из будущих специалистов к участию в них. Раскрыты причины, которые толкали партийные и комсомольские структуры привлечь студентов к пропагандистской работе. Выявлено, что политическая активность студенческой молодежи была высокой, однако реальных возможностей влиять на принятие государственных решений у этой социальной группы не было.

Ключевые слова: политическая система Советского Союза, студенческая молодежь, пропагандистская работа.

* * *

УДК 327.7:061СС+061НАТО+327.57

Вонсович О. С.,
 кандидат політичних наук, доцент кафедри міжнародних відносин, ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Київська гуманітарна академія» (Україна, Київ), sefinrof@ipnet.ua

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ТА ЄВРОАТЛАНТИЧНИЙ НАПРЯМИ ПОДАЛЬШОГО РОЗВИТКУ СИСТЕМИ БЕЗПЕКИ В ЄВРОПІ

Метою даної статті є аналіз специфіки та характерних особливостей європейського та євроатлантичного напрямів подальшого розвитку системи безпеки в Європі. Для цього автором на конкретних прикладах продемонстровано важливий практичний внесок Європейського Союзу і НАТО в процес розбудови безпекового клімату на теренах європейського простору. Під час написання статті, автором були використані наступні методи: аналіз, синтез, порівняння, індукція, дедукція. Основні одержані висновки полягають в наступному: європейський та євроатлантичний напрями розвитку системи безпеки в Європі є основними компонентами сучасної архітектури європейської безпеки; використовуючи механізми, інструменти, засоби і підходи, які базуються на спільних цінностях та інтересах, ЄС та НАТО роблять важливий внесок в забезпечення безпеки на європейському просторі; тільки на колективній основі, шляхом спільних дій та завдяки єдиному стратегічному курсу ЄС та НАТО зможуть забезпечувати розвиток системи безпеки в Європі.

Ключові слова: європейська безпека, Європейський Союз, НАТО, виклики, загрози.

Основною проблемою, яку аналізує автор в даній статті, – є дослідження сутності європейського та євроатлантичного напрямів подальшого розвитку системи безпеки в Європі. Такими, які раніше не були достатнім чином обгрунтовані, видаються наступні аспекти:

сучасний зміст європейського та євроатлантичного напрямів розвитку системи безпеки в Європі; нові підходи з боку ЄС та НАТО щодо забезпечення європейської безпеки; роль європейських та євроатлантичних структур у видозміненому середовищі безпеки та ряд інших.

Серед останніх досліджень і публікацій, присвячених досліджуваній тематиці, автор виділяє наступних вітчизняних авторів: О. Коваль, О. Маначинський. В їх публікаціях були досліджені такі питання, як: деструктивні чинники які загрожують обороноздатності НАТО, роль НАТО в процесі пост конфліктної розбудови Лівії. В статті були використані праці зарубіжних дослідників: Д. Гордієнко, К. Джонса, Л. Тарделлі. Ними були проаналізовані такі важливі питання як: воєнно-політичні блоки та інститути забезпечення євразійської безпеки, особливості ведення розвідувальної діяльності в ЄС, роль НАТО в конфліктах в Афганістані, Іраці, Лівії. Також були використані документи та нормативно-правові акти Європейського Союзу і НАТО.

Метою даної статті – є аналіз специфіки та характерних особливостей європейського та євроатлантичного напрямів подальшого розвитку системи безпеки в Європі.

Ключовими організаціями, які роблять вагомий внесок у подальший розвиток системи безпеки в Європі, на думку автора, – є Європейський Союз і НАТО, які відповідають за комплексну європейську безпеку в європейському та євроатлантичному вимірах відповідно.

В сучасних умовах у новому варіанті Стратегічної концепції повинна бути значно розширена сфера застосування статті 5 Вашингтонського договору 1949 р. за рахунок залучення коаліційного військового потенціалу не тільки для відбиття «військової агресії» проти НАТО, але і в інтересах протидії терористичним і іншим асиметричним загрозам, забезпечення учасникам Організації вільного доступу до енергетичних ресурсів [1].

Відповідно до курсу НАТО на розширення зон її впливу за межі євроатлантичного простору активізується участь блоку у врегулюванні криз та конфліктів у різних регіонах світу. Так, наприклад, 11 травня 2015 р. Генеральний секретар НАТО Є. Столтенберг закликав усі сторони конфлікту в Македонії до стриманості після зіткнень, які відбулись за день до цього. Він звернувся до влади країни з проханням провести розслідування даного інциденту [2]. Цією заявою в черговий раз було підтверджено спрямованість політики Організації Північноатлантичного договору підтримувати безпекову ситуацію в Європі на високому рівні. 5 червня 2015 р під час першої неформальної штабної наради IMS – EUMS маршал авіації сер К. Гарпер, генеральний директор Міжнародного військового штабу НАТО (DGIMS), і генерал-лейтенант В. Возольсобе, генеральний директор Військового штабу Європейського союзу (DGEUMS) обговорили питання подальшого стратегічного співробітництва, кібернетичної безпеки, сучасних підходів з протидії гібридним війнам та ряд інших [3]. Було зауважено на необхідності продовження діалогу та співробітництва між ЄС та НАТО на підставі спільних цінностей та інтересів. На думку автора, важливість розвитку, розширення та вдосконалення стратегічного безпекового діалогу, в позитивному відношенні, може позначитись на подальшому забезпеченні надійного безпекового клімату в європейському та євроатлантичному просторах.